

РОЗДІЛ 6

МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

Отримано: 9 лютого 2019 р.

Прорецензовано: 25 лютого 2019 р.

Прийнято до друку: 1 березня 2019 р.

e-mail: vorobyova.rdgu@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-5(73)-230-233

Воробйова І. А., Пилипчук С. А. Людина та її почуття й емоції в англійській фразеології. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острого: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73), березень. С. 230–233.

УДК 811.111'373.7:159.942

Воробйова Ірина Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, РДГУ
Пилипчук Софія Анатоліївна,
учениця Рівненської Малої академії наук

ЛЮДИНА ТА ЇЇ ПОЧУТТЯ Й ЕМОЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті розглядаються вербалізація восьми первинних біполярних емоцій людини засобами англійської фразеології; аналізуються основні підходи до розуміння змісту та особливостей понять «емоції» та «почуття»; висвітлюються основні підходи до класифікації емоцій (П.Екман, Р.Плутчик, В.Г.Перрот); класифікуються обрані англійські фразеологічні звороти у контексті теорії Роберта Плутчика. Фразеологічні звороти, що описують або називають емоції, є достатньо численними в англійській мові та характеризують усі базові емоції без переважання однієї чи двох.

Ключові слова: базові емоції, фразеологізм, почуття та емоції людини.

Iryna Vorobyova
PhD, Associate Professor of Practice of English Language Department, Rivne State University of Humanities
Sofia Pylypchuk,
pupil of Rivne Junior Academy of Sciences of Ukraine

HUMAN'S FEELINGS AND EMOTIONS IN ENGLISH PHRASEOLOGY

The work studies the issue of verbalization of eight primary bipolar human emotions in the context of English phraseology. First, it analyzes the main approaches to defining the meaning and features of the "emotion" and "feeling" concepts. Mainly, these concepts are defined as the following: In psychology, "emotion" is often defined as a complex state of feeling that results in physical and psychological changes that influence thought and behavior. "Feeling", in psychology, is the perception of events within the body, closely related to emotion. Their close connection is obvious. Second, it describes the main approaches to the classification of emotions (P.Eckman, R.Plutchik, V.G.Parrot, etc.). P.Eckman suggested six basic emotions: fear, disgust, anger, surprise, happiness, and sadness; and later expanded this list with other basic emotions: embarrassment, excitement, contempt, shame, pride, satisfaction, and amusement. R.Plutchik introduced the "wheel of emotions" and proposed eight primary emotional dimensions: happiness vs. sadness, anger vs. fear, trust vs. disgust, and surprise vs. anticipation. Third, it classifies the selected English idioms in the context of Robert Plutchik's theory. Phraseological phrases that describe or name emotions are abundant in English language and characterize all basic emotions without the predominance of one or two.

Key words: Basic emotions, phraseology, feelings and emotions of a person.

Емоції та почуття людини пронизують всю її комунікативну діяльність, усі сфери життя та відображаються на всіх рівнях мови. Вживаючи той чи інший фразеологічний зворот, людина вкладає в нього позитивні або ж негативні емоції. Переживання емоційних станів – радості, любові, дружби, симпатії, прихильності, болю, суму, страху, ненависті, презирства, огиди тощо – завжди супроводжуються відповідними або внутрішніми виразами. Достатньо виникнути емоційному збудженню, як негайно весь організм включається в його вираження.

У мовознавстві фразеологія розглядається як «сукупність стійких словосполучень, аналогічних словами по своїй відтворюваності в якості готових і цілісних одиниць» [9, с. 4], а фразеологічна картина світу розуміється як частина мовної картини світу, описана засобами фразеології. Таким чином, фразеологічна картина світу – це універсальний спосіб класифікації фразеологізмів на підставі лінгвістичних і екстралінгвістичних особливостей одиниць. Людські емоції, як і будь яка інша характеристика людини та її існування у всесвіті, піддаються вербалізації та класифікації у відповідно лінгвістичному (опредмечення засобами фразеології) та психологічному аспектах (структурування в контексті опису характеру людини).

Характер – це психічне явище, ірреальне утворення, дане нам у свідомості, яке являє собою систему вроджених і набутих якостей особистості, що виявляються у її поведінці. Характер людини, на думку І.Волошкіної, володіє такими ознаками: 1) просторовість, 2) динамічність, 3) статичність, 4) темпоральність, 5) інтенсивність, 6) активність / пасивність, 7) інформаційність (оцінність), 8) контрольованість / неконтрольованість, 9) гендерна ознака. І кожна зі вказаних ознак знаходить свою реалізацію у фразеологічному знаку [3, 9]. Розуміння характеру як єдності його рис не виключає виокремлення в його структурних компонентів з метою глибшого пізнання його сутності. У структурі характеру виокремлюють такі його компоненти: спрямованість, переконання, розумові риси, емоції, волю, темперамент, повноту, цілісність, визначеність, силу [5, с. 174].

На думку К.Ушинського, словом «характер» позначають, зазвичай, всю сукупність тих особливостей, якими відрізняється діяльність однієї людини від діяльності іншої [7, с. 299]. Трактуючи поняття характеру, науковець орієнтувався також на традиційний поділ психічних явищ, який зустрічається ще в Аристотеля, Спінози і Декарта, а саме на: а) явища свідомості (розум, «теоретичне життя»); б) почування (серце, «життя почувань»); в) явища, «яким дають загальну назву воля (процес дії, «життя практичне») [7, с. 417]. Цей поділ ще не визначає структуру характеру, але відкриває шлях до її висвітлення: він з усією очевидністю вказує на ту сторону характеру, яка стосується спроможності людини до дії.

Проте, як твердить О.Вишневецький, спроможністю до дії сама діяльність і, відповідно, структура характеру не вичерпуються, бо людина, будучи істотою духовною, здатна ще й керувати своєю діяльністю, розпоряджатись своїми можливостями і діяти в одному напрямку та стримувати свої зусилля в іншому. Отож, структура характеру повинна включати і компонент морально-етичної саморегуляції характеру, певні ціннісні засади, зокрема ті, які забезпечують взаємодію людини з соціальним середовищем та з природою. Таким чином, у структурі характеру науковець виявляє п'ять головних складових: чуттєвомотиваційну сферу, інтелект, сферу волі та набір індивідуальних прикмет людини, а також соціальні і валео-екологічні цінності, якими вона керується [2, с. 240].

Діяльність людини, її поведінка завжди викликають позитивне або негативне ставлення до неї. Ставлення до дійсності відображається в мозку й переживається як задоволення або незадоволення, радість, сум, гнів, сором. Такі переживання називають емоціями, почуттями. Емоції та почуття здійснюють сигнальну та регуляторну функції, спонукають людину до знань, праці, вчинків або стримують її. Людські емоції та почуття найяскравіше виражають духовні запити і прагнення людини, її ставлення до дійсності.

Будь-яка людина знає, що таке емоції, проте описати і пояснити їх не завжди здатна. Проблема емоцій в науці й дотепер залишається загадковою й багато в чому незрозумілою, хоча їхня роль у керуванні поведінкою людини велика. Емоції й почуття, виконуючи різні функції, беруть участь у керуванні поведінкою людини як невимушений компонент, втручаючись у нього як на стадії усвідомлення потреби й оцінки ситуації, так і на стадії ухвалення рішення та оцінки досягнутого результату [1, с. 437].

Емоції та почуття органічно взаємопов'язані, але за змістом і формою переживання вони не тотожні. На думку С.Максименка, емоція – це загальна активна форма переживання організмом своєї життєдіяльності. Розрізняють прості (переживання задоволення від їжі, бадьорості, втоми, болю) та складні (переживання задоволення при сприйманні музики, пейзажу) емоції. Прості емоції в людському житті перетворилися на складні емоції та почуття, характерна ознака яких полягає в тому, що вони виникають у результаті усвідомлення об'єкта, що викликав їх, розуміння їхнього життєвого значення. Почуття ж – це специфічні людські, узагальнені переживання ставлення до людських потреб, задоволення або незадоволення яких викликає позитивні або негативні емоції [5, с. 142].

Емоційно-психічний план породжує і реєструє емоції у межах двох полюсів: любов/ненависть, радість/сум, спокій/тривога, довір'я/недовір'я, сміливість/страх, захищеність/беззахисність тощо [2, с. 201]. Людські відчуття часто репрезентуються проміжними характеристиками між цими полюсами.

О.Маклаков, розглядаючи почуття як один із видів емоційних станів, диференціює їх так:

1. Емоції більшою мірою пов'язані з біологічними процесами, а почуття – із соціальною сферою.
2. Емоції більшою мірою пов'язані зі сферою несвідомого, а почуття максимально представлені в нашій свідомості.
3. Емоції найчастіше не мають певного зовнішнього вияву, а почуття мають.
4. Емоції короткотривалі, а почуття тривалі, відображають стійке ставлення до яких-небудь конкретних об'єктів [1, с. 439].

М. Фіцула визначає почуття як «психічні стани і процеси, у яких відображено емоційний бік духовного світу людини, її суб'єктивне переживання подій і емоційне ставлення до навколишньої дійсності» [8, с. 216]. Автори навчального посібника «Основи загальної психології» розуміють емоції як «психічні процеси, що перебігають у формі переживань і відображають суб'єктивну значущість і оцінку зовнішніх та внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини» [6, с. 7], а почуття як «специфічно людські, узагальнені переживання ставлення до потреб, задоволення або незадоволення яких зумовлює позитивні чи негативні емоції – радість, любов, гордість, сум, гнів, сором, обурення, любов тощо. Почуття проймають, забарвлюють у певний тон усі прояви психічної діяльності людини – її відчуття, сприйняття, думки, уяву, усі види її діяльності» [6, с. 8].

Багатомірність емоцій, їхній прояв на різних рівнях відображення дійсності, розмитість, здатність до злиття ускладнює опис, що зумовлює існування багатьох класифікацій (П. Анохін, В. Вілюнас, Б. Додонов, Л. Дорфман, К. Ізард, А. Лук, С. Рубінштейн, П. Симонов та ін.). Принциповим є розподіл емоцій на позитивні та негативні. Емоційні стани та форми їх виявлення детермінуються здебільшого соціальними чинниками, хоча не можна ігнорувати й деякі вроджені особливості людини. Багатство емоційних станів виявляється у формі настроїв, афектів, стресів, фрустрацій, пристрастей тощо.

Неодноразово науковці намагались створити універсальну класифікацію емоцій. Пол Екман розробив свій перелік основних емоцій після проведення досліджень у контексті багатьох різних культур. У всіх вивчених культурах він виявив шість основних емоцій: гнів, огиду, страх, щастя, смуток і подив. У 1990-х роках науковець додав до цього переліку задоволення, презирство, збентеження, хвилювання, провину, гордість за досягнення, полегшення, насичення, сенсорне задоволення і сором [10].

Роберт Плутчик [12, с. 349] запропонував вісім первинних біполярних емоцій:

«ПЕРВИННА» ЕМОЦІЯ	«ПЕРВИННА» ОПОЗИЦІЯ
<i>joy</i>	<i>sadness</i>
<i>trust</i>	<i>disgust</i>
<i>fear</i>	<i>anger</i>
<i>surprise</i>	<i>anticipation</i>
<i>sadness</i>	<i>joy</i>
<i>disgust</i>	<i>trust</i>
<i>anger</i>	<i>fear</i>
<i>anticipation</i>	<i>surprise</i>

і вісім просунутих емоцій, кожна з яких складається із двох основних:

«ПРОСУНУТА» ЕМОЦІЯ	СКЛАДАЄТЬСЯ З ...	«ПРОСУНУТА» ОПОЗИЦІЯ
<i>Optimism</i>	<i>Anticipation + Joy</i>	<i>Disappointment</i>
<i>Love</i>	<i>Joy + Trust</i>	<i>Remorse</i>
<i>Submission</i>	<i>Trust + Fear</i>	<i>Contempt</i>
<i>Awe</i>	<i>Fear + Surprise</i>	<i>Aggressiveness</i>
<i>Disappointment</i>	<i>Surprise + Sadness</i>	<i>Optimism</i>
<i>Remorse</i>	<i>Sadness + Disgust</i>	<i>Love</i>
<i>Contempt</i>	<i>Disgust + Anger</i>	<i>Submission</i>
<i>Aggressiveness</i>	<i>Anger + Anticipation</i>	<i>Awe</i>

Він же унаочнив свою теорію, створивши т.зв. «колесо емоцій».

Найбільш детальною класифікацією емоцій до сьогодні є, ймовірно, теорія В. Геррода Перрота, який виявив понад сто емоцій і розробив їхню структуру [11], а саме: первинні емоції (напр., любов, гнів, страх), вторинні емоції (напр., пощадливість, пікантність, роздратування, захоплення, терзання) і третинних емоцій (напр., захоплення, пристрась, ізоляція, екстаз, скорбота, пригнічення).

Фразеосемантична група «Почуття та емоції» представлена фразеологічними одиницями, які відображають загальний емоційний стан людини. Спираючись на розуміння понять «почуття» і «емоція» та елементи «колеса емоцій» Р.Плутчика, ми розподілили окремі виявлені фразеологічні одиниці за тими емоційними станами, які вони виражають, а саме за опозиціями *Joy/Sadness, Trust/Disgust, Fear/Anger, Surprise/Anticipation*:

Joy – Sadness	<i>have one's heart (sink) in one's boots, pull the heartstrings, break someone's heart, take (something) to heart, have the time of (one's) life, (to walk) dance on air, be (as) happy as a clam (at high tide), cry one's eyes out, cry over (someone or something), wear one's heart on a sleeve, feel blue, have a face like a wet weekend, sadder but wiser, sad sack, more in sorrow than in anger, be full of the joys of spring, pride and joy</i>
Trust – Disgust	<i>in the trust of (someone), not trust (someone) farther than (one) can throw (them), not trust (one) an inch, disgusted at / with (someone or something)</i>
Fear – Anger	<i>get cold feet, be afraid of one's shadow, chicken hearted, jump out of one's skin, give smb chills, shake like a leaf, have one's heart in one's mouth, burst / blanch / boil with (an emotion), bristle with rage, more in sorrow than in anger, flame / flash with anger, for fear of (something), without fear or favour, fear no colours</i>
Surprise – Anticipation	<i>jump out of one's skin, have one's heart in one's mouth, shake one's head, big eyes, out of the blue, bother (one's) (pretty little) head about (something), take (something) to heart, be in for a surprise</i>

Зазначимо, що кількість фразеологічних зворотів, що позначають почуття та емоції людини, є приблизно однаковою за групами, що ми виділили. Це свідчить про те, що англійська мова не фокусується на якійсь одній групі емоцій, не зважаючи при цьому на інші. В контексті емоційності британців (а точніше, показної не-емоційності) ми повинні засвідчити чималу кількість фразеологізмів, що описують людину саме в цій сфері її життя. Як ми бачимо, за характером репрезентації одне і те ж почуття може мати різне втілення в мовних знаках: найменування (*pride and joy*), опис (*have one's heart in one's mouth*) або вираз емоції (*flash with anger*). Однак, такий поділ є недостатньо чітким, формування семантичного поля базових емоцій потребує окремого дослідження із залученням такого методу як асоціативний експеримент.

Як вже було зазначено, емоцій в першу чергу поділяються на позитивні та негативні, адже почуття і переживання, що їх спричиняють, є результатом задоволення або незадоволення від певних подій навколишньої дійсності. Однак, зробити настільки чіткий розподіл фразеологічних зворотів не вбачається можливим. Адже сам по собі фразеологізм може не мати яскравої позитивної або негативної конотації, а отримує таку лише в контексті, напр., *pull the heartstrings* – “to stir one's emotions”, *take (something) to heart* – “to treat something as significant or important and be moved, affected, influenced, or upset by it at a personal level”, *have one's heart in one's mouth* – “to feel strongly emotional about someone or something”. Як бачимо, лише конкретна ситуація, щодо якої може бути вжитим цей фразеологічний зворот, додасть позитивної чи негативної конотації вислову. Натомість, маємо виділити також фразеологізми, що мають закріплене забарвлення, напр., негативні: *have a face like a wet weekend* – “to look miserable”, *not trust (one) an inch* – “to not trust one at all”, *chicken hearted* – “cowardly or fearful”; позитивні: *be (as) happy as a clam (at high tide)* – “to be very joyful and content”. Можемо твердити, що причини конкретного негативного чи позитивного забарвлення вказаних (та й інших) фразеологічних зворотів різні: лексеми з негативною/позитивною конотацією (*miserable, joyful*), заперечні частки у складі (*not*), асоціації, пов'язані з тим чи іншим зоонімом (*chicken*).

Емоцій та почуття є складними ментальними утвореннями, що містять усе розмаїття уявлень про емоції певної лінгвокультурної спільноти, а саме результати осмислення феномена емоцій, інформацію про типові ситуації, що виникають у людини ті чи інші емоції, різні сценарії переживання емоцій, тощо. Незважаючи на той факт, що більша частина визначених науковцями емоцій визнаються універсальними якщо не для всіх, то для багатьох культур, у різних мовах вони мають певну специфіку вербалізації. Причиною цього є те, що кожна лінгвокультурна спільнота має власні способи осмислення сутності емоцій і власну інтерпретацію його результатів. Фразеологічні одиниці в цьому відношенні представляють особливий інтерес для дослідника, адже вони, внаслідок образного представлення знань, найяскравіше відображають національно-культурні особливості мовної спільноти, а зв'язок фразеологізмів із т.зв. наївною картиною світу визначає одночасну вербалізацію та інтерпретацію концепту в системі культурних смислів, закріплених в картині світу. А отже, забезпечують простір для подальших наукових розвідок.

Література:

1. Варій М. Й. Загальна психологія. Київ: «Центр учбової літератури», 2009. 1007 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.

3. Волошкина И. А. Фразеосемантическое поле «характер человека»: на материале французского языка : автореф. ... дисс. канд. филол. наук. Белгород, 2009. 22 с.
4. Дзьобань О. П., Романюк С. М. Інформаційна картина світу: філософський підхід до розуміння сутності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 2 (16). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-kartina-mira-filosofskiy-podhod-k-ponimaniyu-suschnosti>.
5. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія. Київ: МАУП, 2000. 256 с.
6. Основи загальної психології: У 2-ч т. / Укл.: Полозенко О. В., Омельченко Л. М., Яшник С. В., Свистун В. І., Стахневич В. І., Мартинюк І. А., Жуковська Л. М. Київ: НУБіП, 2009. Т. II. 257 с.
7. Ушинський К.Д. Твори: в 6 т. Київ: Рад. шк., 1952–1956. Т. 1. 432 с.
8. Фіцула М. М. Педагогіка. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с.
9. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. Москва, 1985. 160 с.
10. Ekman P. Telling Lies. Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage. NY–London: NORTON & COMPANY, 1992. 416 p.
11. Emotions in Social Psychology: Essential Readings / Ed. Parrott W.G. *Psychology Press*. 2001. URL: https://books.google.com.ua/books?id=jV5QVgM6Me8C&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
12. Plutchik R. The Nature of Emotions. *American Scientist*. 2001. Vol. 89. Iss. 4 (July-August). P. 344–350.